

FILOZOFSKO-SOCIOLOŠKE NAUKE U CRNOJ GORI

SLOBODAN VUKIČEVIĆ

Nastavnički fakultet

Nikšić

1. Značaj i uloga

Nauka je danas ne samo nezamjenljiva proizvodna snaga nego i prethodnica svih bitnih društvenih promjena. Prošlo je vrijeme kada su proizvodnja i tehnika bile glavni pokretači naučnog progressa. Živimo u vrijeme kada napredak nauke nužno prethodi razvoju tehnologije i proizvodnje i bitno utiče na društvene promjene koje se dešavaju i koje će se desiti.

Dvije su bitne karakteristike društvenih promjena u savremenom svijetu. Veoma su složene i djeluju parcelizirajuće na društvo i čovjeka. Savremeno društvo i čovjek se nalaze pred najvećim problemom – kako ovladati društvenim promjenama, kako prevazići njihovu dezintegrirajuću snagu i kako ih usmjeriti u pravcu ostvarenja univerzalnih vrijednosti koje znače oslobođenje društva i čovjeka. Pred ovim problemom su visoko razvijena, srednje razvijena i nerazvijena društva i savremeni čovjek u njima.

Nauka je veoma odgovorna što se društvo i čovjek nalaze pred ovim problemom kao i za njegovo progresivno rješenje.

Filozofija je odavno izgubila karakter najveće mudrosti koja bogati i objedinjava sva ljudska znanja. Tehniciziranom i ekonomiziranom društvu kao da takva mudrost nije ni potrebna. Sva mudrost je u tehnici i ekonomiji. Sve, ili skoro sve, se daje za njihov razvoj.

Čovjek se u ovakvom društvu javlja kao *homo privaticus*, zatvoren u svoju egoističnu ljušturu, otuđen od društvenih interesa jer su i oni od njega otuđeni. On obavlja društvene poslove iz obaveze a ne iz osjećaja dužnosti, obavlja ih zato što se plaća, što se time obezbjeđuje odgovarajući položaj u društvu, zadovoljavaju određene potrebe – često vještačke.

Današnji sukob društvo – pojedinac je prevashodno filozofsko-sociološki fenomen iako se javlja kao proizvod drugih faktora. Međutim, mora se priznati da filozofija i sociologija nijesu puno učinile da do njega ne dođe, ili pak da se što uspješnije i brže prevaziđe.

Humanistička orijentacija u filozofiji i sociologiji kao osnovni problem postavlja slobodu i autonomiju čovjeka. Ona shvata čovjeka kao tvorca društva i vlastitog života nasuprot redukovanoj slici koja čovjeka tretira kao receptora i prenosioca. Humanisti smatraju da je potencijal čovjeka neograničen, još neotkriven i pravilno neusmjeren. Zbog toga je osnovni zadatak filozofije i sociologije da to učine. Po

mišljenju humanista filozofija i sociologija mogu otkriti nerealizovane potencije čovjeka i društva. Njihov osnovni zadatak je u otkrivanju »institucija i vrijednosti koje doprinose unapređenju sposobnosti grupa i individua za slobodni i odgovorni izbor u skladu sa vlastitim potrebama za razvojem«. Predmet tako orijentisane filozofije i sociologije je »sloboda kao svijest o alternativama i kao sposobnost da se djeluje u skladu sa tim saznanjem«.

Osnovna zamisao u humanističkoj orijentaciji u filozofiji i sociologiji odnosi se na njeno zapostavljanje značaja društva u odnosu na ličnost. Razraditi koncept svestranog razvoja ličnosti bez istovremenog koncipiranja razvoja društva ne može dati značajne teorijske ni praktične rezultate.

Marksistička orijentacija u filozofiji i sociologiji nastoji da prevaziđe istaknute ograničenosti humanističke filozofije i sociologije. Dvije su njene osnovne karakteristike: 1) kritička usmjerenost prema društvenoj praksi, vlastitim saznanjima koja provjerava u spoju teorije i prakse i prema saznanjima drugih filozofskih i socioloških teorija i nauke uopšte; 2) nalazi se u funkciji oslobodenja čovjeka u društvu. Da bi trajno očuvala ove karakteristike ona mora svoja istraživanja usmjeravati: retrospektivno, radi otkrivanja istorijskih uslova društvene prakse, i progresivno, radi otkrivanja novih mogućnosti koje sadrži dijalektika teorije i prakse.

Jedino se na ovaj način mogu reafirmisati izvorni Marksovi stavovi o društvu i položaju čovjeka u njemu ne ostajući na apstraktnom humanizmu i pojavnim oblicima otuđenosti društva i čovjeka. Marksistička filozofija i sociologija tako istražuju humanističku suštinu koju je moguće ostvariti i u tom smislu anticipiraju određena rješenja u svim oblastima društvenog rada i života. Ovako shvaćene marksistička filozofija i sociologija predstavljaju sastavni dio revolucionarnog pokreta.

Jugoslovenski revolucionarni pokret izražen u razvoju socijalističkog samoupravljanja proizvodi nezapamćeni društveni dinamizam. Ni jedan element društvene strukture, pogotovo najznačajniji, ne može zadobiti statičku formu. U neprestanom razvoju i usavršavanju su društveni odnosi, ustanove i institucije koje prate te odnose.

Originalnost u razvoju jugoslovenskog društva ima poseban značaj za razvoj nauke – filozofije i sociologije izuzetno. Ne samo sredstva za obavljanje naučne djelatnosti već i sadržaj naučne djelatnosti prolazi kroz »filter« samoupravnog odlučivanja što nužno determinira specifičan društveni položaj nauke*. Nema koristi niti opravdanja za uzimanje apologetskog stava kojim bi idealizovali društvene odnose u jugoslovenskom socijalističkom samoupravnom društvu. Evidentno je da ni u ovoj oblasti odnosa društvo-nauka i obrnuto, kao ni u drugim sferama društvenih odnosa i procesa, nijesu u potpunosti ukinuti elementi klasne strukture društva. Javljaju se i ovdje razni vidovi tehnobirokratskih monopola, odlučivanja u ime radnika, otuđenog ponašanja i sl.

Imajući u vidu prethodne konstatacije očigledno je da je uloga filozofije i sociologije u društveno-istorijskom, privrednom, naučnom, kulturnom i nacionalnom razvitku Crne Gore nezamjenljiva, a zadaci brojni i delikatni.

Samoupravni razvoj Jugoslavije i u okviru nje Crne Gore kao strateško opredjeljenje predstavlja neiscrpnu snagu i podsticaj. Međutim, protivječnosti koje se javljaju u realizaciji ovakve društveno-političke orijentacije ubjedljivo pokazuju da se

* Društveni položaj imamo u vidu: 1) kao mogućnost uticaja u okviru vladajućeg institucionalnog sistema i 2) kao revolucionarni aspekt pod kojim podrazumijevamo težnju i usmjerenost djelatnosti društvenih grupa i pojedinaca na bazi svog društvenog položaja, svojih materijalnih mogućnosti, sposobnosti i novih ljudskih potreba da mijenjaju ili ne postojeće stanje.

nije naišlo na „čist“ teren, kako u pogledu teorijske elaboracije i operacionalizacije bitnih dimenzija ovog složenog društvenog procesa tako ni u pogledu praktično političkih rješenja. Neke stare protivrječnosti uporno održavaju kontinuitet, javljaju se i neke nove.

Tehničko-tehnološki i uopšte privredni razvoj, u to nas uvjerava svakodnevna praksa, ne zavisi samo od tehničko-tehnološke opremljenosti već mnogo više od ljudskog faktora.

Razvoj nauke bez filozofsko-sociološke osnove gubi ljudski lik. Tako se razvoj tehničkih nauka i njihov uticaj na razvoj tehnike i tehnologije ne može sagledati kompleksno bez uključivanja u analizu tog uticaja na podjelu rada u savremenom društvu i društveni položaj čovjeka u okviru takve podjele. Ili, recimo, rezultati bioloških i medicinskih istraživanja. Da li se rezultati savremenih biomedicinskih istraživanja mogu sa filozofsko-sociološkog aspekta smatrati progresom?* Da li bi pri današnjem stanju i stepenu razvitka društvene svijesti i društva uopšte primjena ovakvih rezultata dovela do narušavanja prirodne ravnoteže? Kakve bi to sve posljedice imalo za društveni položaj i biće žene? I ne samo žene nego i muškarca? Kuda bi to sve vodilo? Ova i niz drugih pitanja su nezaobilazna kako na globalnom nivou – razvitka društva uopšte, tako i na mikro nivou – razvitka svakog konkretnog društva i njegovih pojedinih sfera.

Filozofsko-sociološka analiza dosadašnjeg tehničko-tehnološkog, ekonomskog, kulturnog i nacionalnog razvitka je neophodna da bismo uočili svo bogatstvo istorije i dijalektički ga uključili u sadašnji i budući razvoj. Filozofsko-sociološka istraživanja sadašnjosti još više su neophodnost ako hoćemo da imamo bogatiju i ljudskiju sadašnjost i budućnost**

2. Stanje i razvoj

Nastavni i naučnoistraživački rad iz filozofije i sociologije u Crnoj Gori sada se odvija u sljedećim institucijama: Crnogorskoj akademiji nauka i umjetnosti, Univerzitetu »Veljko Vlahović«, Marksističkom centru CK SK CG i marksističkim centrima u opštinama i školama srednjeg usmjerenog obrazovanja. Od organizacija udruženoga rada jedino u Željezari »Boris Kidrič« radi odjeljenje za sociološka istraživanja u okviru psiho-sociološke službe.

Odjeljenje CANU za društvene nauke preko Odbora za filozofiju i sociologiju do sada je usmjeravalo svoju aktivnost na izradu naučnih projekata iz filozofije i sociologije, organizaciju naučnih skupova i izdavačku djelatnost. Prema do sada prihvaćenom programu rada u ovom Odjeljenju se rade ili su u procesu razrade sljedeći naučni projekti: istorija filozofije naroda i narodnosti Jugoslavije; razvitak filozofije u Crnoj Gori; Njegoševi filozofski pogledi; problemi filozofije morala; transformacija društvene svijesti u Crnoj Gori; transformacija patrijarhalnog i građanskog u savremenom socijalističkom društvu; društveni život stare Crne Gore; izrada bibliografije radova iz oblasti filozofije i sociologije u Crnoj Gori; problemi filozofije prava. Izvjestan broj ovih projekata radi se u zajednici sa drugim zainteresovanim subjektima. U organizaciji ovog odbora organizovani su naučni skupovi: »Tradicionalne i savremene vrijednosti« i »Pogled na svijet«, a predviđa se organizacija simpozijuma o Njegoševoj filozofiji.

* Na primjer »dijete iz epruvete« ili unaprijed određivanje pola djeteta.

** Univerzalnost, trajnost, vrijednost i aktuelnost Njegoševih djela imaju osnovu u njihovoj filozofskoj sadržini.

Za finansiranje ovih projekata od SIZ-a za naučne djelatnosti SR Crne Gore dobijeno je u 1976. godini 40.000,00 dinara i to su sva sredstva koja su dobijena od 1970. do 1983. godine.

U okviru izdavačke djelatnosti značajno mjesto ima *Zbornik radova* koji prati prethodne aktivnosti.

U sastav Odbora za sociologiju i filozofiju uključeni su naučni radnici iz oblasti filozofije i sociologije koji rade u Crnoj Gori kao i izvjestan broj poznatih naučnih radnika van Crne Gore.

Na Univerzitetu »Veljko Vlahović« nastavni i naučni rad iz oblasti filozofije i sociologije odvija se kroz matični studij na Odsjeku za marksizam i socijalističko samoupravljanje na Nastavničkom fakultetu, nastavu filozofije, sociologije i marksizma na svim fakultetima i višim školama Univerziteta, naučnoistraživački rad Instituta za društveno-ekonomska istraživanja Ekonomskog fakulteta i Univerzitetskog centra za marksističke studije.

Odsjek za marksizam i socijalističko samoupravljanje osnovan je na Nastavničkom fakultetu 1977. godine sa neposrednim zadatkom obrazovanja profesora marksizma i socijalističkog samoupravljanja. Širi društveni zadatak ovog odsjeka postavljen je u kontekstu izučavanja i razvoja filozofske i sociološke misli i naučnoistraživačkog rada u oblasti filozofije i sociologije, formiranja kadrova – prije svega sociologa istraživača potrebnih udruženom radu i drugim društvenim djelatnostima kao i profesora filozofije i sociologije. Sadašnji nastavni plan i program sa značajnom zastupljenošću osnovnih filozofskih i socioloških disciplina predstavlja solidnu osnovu za zadovoljavanje šire društvene potrebe a ne samo one neposredne zbog koje je formiran. U sklopu ovih zadataka Odsjek ima i zadatak zajedničke univerzitetske jedinice i sa Centrom za marksističke studije Univerziteta predstavlja cjelinu a to znači da preuzima obavezu izvođenja i unapređenja nastave filozofije, sociologije i marksizma na Univerzitetu.

Očigledno da prvobitno definisan zadatak Odsjeka za marksizam i socijalističko samoupravljanje ne obuhvata sve društvene i naučne potrebe. Zbog toga se u sklopu ukupne racionalizacije Univerziteta i prilagođavanja Univerziteta društvenim potrebama transformacija Odsjeka za marksizam i socijalističko samoupravljanje u Odsjek za filozofiju i sociologiju postavlja kao neophodnost. Prema predloženoj koncepciji transformacije prve dvije godine studija bi bile jedinstvene, a od treće godine bi, zavisno od ocijenjenih potreba, radila tri usmjerenja: za filozofiju; sociologiju; marksizam i socijalističko samoupravljanje. Navedena transformacija ne iziskuje nikakva ekonomska opterećenja jer se radi o drugačijoj organizaciji i distribuciji postojećih sredstava i kadrova. Ova transformacija je i solidna osnova za formiranje Instituta za filozofiju i sociologiju na istoj kadrovskoj osnovi, što bi značilo adekvatan spoj nastavnog i naučnog rada.

Potrebe u kadrovima ovog profila postoje bez obzira što se ističe činjenica da ima neuposlenih profesora marksizma. Poznato je da nastavu marksizma sada izvode nestručnjaci za ovu oblast kao i to da u privredi Crne Gore ni u jednoj radnoj organizaciji sem u Željezari »Boris Kidrič« ne postoje sociološke službe za izučavanje problema rada i samoupravljanja, iako se na tom planu javlja niz ozbiljnih protivrječnosti i problema.

Pored ovoga kadrovi naznačenog profila su potrebni za rad u marksističkim centrima (u kojima sada ima neodgovarajućih profila), društveno-političkim organizacijama, kulturnim institucijama i drugim sferama društvenog života. Ovdje treba posebno istaći neophodnost realizacije primijenjenih socioloških istraživanja koja bi

se realizovala slobodnom razmjenom rada sa organizacijama udruženog rada i drugim zainteresovanim činiocima.

Ovako organizovan Odsjek za filozofiju i sociologiju sa Institutom predstavljao bi faktor objedinjavanja nastavnog i naučnog rada iz oblasti filozofije i sociologije u Crnoj Gori. Kadrovska osnova je već stvorena (sada na Odsjeku rade u stalnom radnom odnosu dva redovna profesora filozofije, jedan vanredni profesor sociologije, jedan docent sociologije, jedan sociolog profesor više škole, jedan redovni profesor pedagogije, jedan redovni profesor političke ekonomije, jedan vanredni profesor međunarodnog radničkog pokreta, jedan vanredni profesor psihologije, tri asistenta filozofske grupe predmeta i dva sociološke grupe predmeta koji su magistrirali ili su pred odbranom magistarskih radova, a kao spoljni saradnici angažovani su profesori Ekonomskog i Pravnog fakulteta iz Titograda) iako treba uložiti dalje napore u kadrovskom jačanju i usavršavanju u zemlji i inostranstvu naročito mlađih kadrova. Profesori marksizma koji su završili studije na Odsjeku za marksizam i socijalističko samoupravljanje zapošljavaju se u školama usmjerenog srednjeg obrazovanja, društveno-političkim organizacijama, naučnim institutima, radiju, televiziji, novinarstvu ili produžavaju postdiplomske studije i sa zapaženim uspjehom izvršavaju povjerene zadatke. Ovaj podatak govori o dvije stvari: prvo – da se radi o kvalitetnom studiju i drugo – da je veoma neopravdano što njihova mjesta u školama, službama za samoupravljanje u radnim organizacijama i centrima za marksizam pokrivaju nestručnjaci a oni čekaju na biroima za zapošljavanje.

Pored organizacije studija Odsjek za marksizam i socijalističko samoupravljanje je u dosadašnjem radu organizovao naučno-stručne skupove (Anti-Diring danas – jugoslovenski naučni skup posvećen 100-godišnjici enciklopedijskog Engelsovog djela; nastava marksizma u srednjim školama i položaj profesora marksizma; naučni skup posvećen Marksu i dr.) i izdavačku djelatnost (skripta: Opšta sociologija I, Društvena svojina i samoupravljanje; udžbenici: Uvod u filozofiju i Logika) i aktivno se uključivao u naučne skupove i naučnoistraživačku djelatnost u Crnoj Gori i Jugoslaviji.

Naročitu aktivnost u oblasti naučnoistraživačkog rada iz filozofije i sociologije imamo u okviru Instituta za društveno-ekonomska istraživanja Ekonomskog fakulteta u Titogradu. O tome govore naučni projekti koji su realizovani ili se realizuju u okviru ovog instituta (Tipologija ruralnih sredina u Jugoslaviji, Transformacija porodice u Crnoj Gori, Patrijarhalno i savremeno u seoskoj porodici Crne Gore, Funkcija i ostvarivanje delegatskog sistema, Dijalektika odnosa između savremenog i tradicionalnog, Oblici otuđenja ličnosti u savremenom društvu, Vrijednosne orijentacije radničke klase u Crnoj Gori, Odnos prema radu u OUR-ima Crne Gore, Socijalna struktura crnogorskog društva, njene protivrječnosti i tendencija razvitka). SIZ za naučne djelatnosti Crne Gore finansirao je ove projekte Instituta za društveno-ekonomska istraživanja kako slijedi: 1972. – 6.800, 1973. – 15.000, 1974. – 135.000, 1975. – 150.000, 1976. – 250.000, 1977. – 384.000, 1978. – 420.000, 1979. – 550.000, 1980. – 630.000, 1981. – 750.000, 1982. – 1.100.000, 1983. – 2.000.000.

Marksistički centri u Crnoj Gori predstavljaju značajna mjesta obrazovnog, istraživačkog, a neki i izdavačkog karaktera.

Marksistički centar CK SK Crne Gore razvio je široku aktivnost na polju idejno-političkog obrazovanja i organizovanja naučnih skupova i rasprava kao i na polju izdavačke djelatnosti. Samo u zadnje četiri godine organizovao je 74 naučno-teorijske rasprave od kojih ističemo: Valorizacija crnogorskog kulturnog naslijeđa; Samoupravno planiranje društveno-ekonomskog razvoja i ekonomska stabilizacija;

Društvene promjene na crnogorskom selu i aktuelni problemi razvoja poljoprivrede; Marksizam i socijalistička praksa u Jugoslaviji; Inteligencija danas; Idejna borba i idejna diferencijacija u SKJ; Revolucija kao stvaralaštvo – stvaralaštvo kao revolucija (posvećeno izabranim djelima Veljka Vlahovića). U okviru izdavačke djelatnosti ovaj centar je osnovao biblioteke: Aktuelne teme (brošure u kojima se obrađuju teme iz programa idejno-političkog obrazovanja); Društvo i politika (5 knjiga); Jubileji (3 knjige) i posebna izdanja: radovi Blaža Jovanovića, Budislava Šoškica, Đoka Pajkovića (u štampi). Pored istaknutog Centar ostvaruje punu saradnju sa odgovarajućim institucijama u Crnoj Gori i Jugoslaviji.

Marksistički centri u opštinama nastoje da svoju aktivnost razviju u tri smjera: obrazovnom, istraživačkom i izdavačkom. Zapažene rezultate u ovom pogledu postigli su marksistički centri u Titogradu i Nikšiću.

U okviru istraživačke djelatnosti Marksistički centar u Titogradu vrši snimanje javnog mnjenja (funkcionisanje komunalnih službi, delegatskog sistema, ostvarenje problema stabilizacije), prati efekte marksističkog i ideološkog osposobljavanja, radi na projektima: motivisanost radnika za uspješnije privređivanje, SK u velikim gradovima, ispoljavanje religijske svijesti u okviru Titograda. U okviru izdavačke djelatnosti ovaj Centar ima biblioteku »Ideološko obrazovanje« u okviru koje je štampao 22 brošure i biblioteku »Društvo i samoupravljanje« u kojoj je štampao tri knjige.

U istraživačkoj djelatnosti Marksističkog centra u Nikšiću realizovani su veoma značajni projekti: Efikasnost metoda marksističkog obrazovanja, Samoupravljanje i proširena reprodukcija, Metod rada osnovnih organizacija SK, a u pripremi su i drugi. U okviru izdavačke djelatnosti ovaj Centar ima tri edicije: Revolucionarni pokret (štampane 4 knjige), Samoupravljanje (štampane 4 knjige), Sjećanja (štampano 6 knjiga). Veoma je značajno istaći da u svojoj ukupnoj radnoj aktivnosti ovaj Centar povezuje obrazovnu, istraživačku i izdavačku djelatnost.

U školama srednjeg usmjerenog obrazovanja nastavni predmeti filozofije i sociologije su se skoro izgubili. Sadržaji iz ovih predmeta rasuti su kroz druge predmete, prije svega marksizam i socijalističko samoupravljanje. Time se iz srednjoškolskog programa izgubilo sistematsko izučavanje filozofije i sociologije. Moramo se ozbiljno zapitati kako ćemo formirati svestrano obrazovanu ličnost ako naš srednjoškolac nema u programu nezaobilaznih disciplina – filozofije i sociologije. To je neophodno ako hoćemo da učenici mogu pravilno formirati marksistički naučni pogled na svijet tj. sticati i prihvatati obrazovne sadržaje iz marksizma i samoupravljanja.

Već smo istakli da samo u Željezari »Boris Kidrič« postoji sociološka služba za praćenje i izučavanje rada i samoupravljanja. Sadržaj rada ove službe je veoma bogat. Odnosi se na probleme rada (produktivnost rada, motivacija, sociološki aspekti nagrađivanja prema radu, međuljudski odnosi na radu, kvalifikaciona, zdravstvena i socijalna struktura radnika, apsentizam, radne grupe i njihovi odnosi, neformalne grupe, radna organizacija kao socio-kulturni sistem, pitanja društvenog i ličnog standarda radnika i dr.) i probleme samoupravljanja (neposredno odlučivanje, rad delegata i delegacija, rad organa samoupravljanja unutar radne organizacije, samoupravno sporazumijevanje i dogovaranje između OOUR-a, slobodna razmjena rada, samoupravljanje i proširena reprodukcija, društveno-političke organizacije i njihov uticaj na razvoj samoupravnih odnosa, rad organa rukovođenja i njihov odnos prema samoupravljanju i dr.).

Neshvatljivo je da ovakve službe ne postoje i u drugim radnim organizacijama u privredi i društvenim djelatnostima u Crnoj Gori u situaciji kad postoji veoma

nagomilana administracija, koja u svojim programima rada ima i ove zadatke. Administracija je uglavnom nestručna za ove poslove a uz to i jako nemotivisana da ih obavlja. O tome nam govore i mnoge takozvane prinudne uprave i poremećeni samoupravni odnosi što ima za posljedicu velike ekonomske gubitke i društveno-političke probleme. Sigurno daleko veće nego što bi bili troškovi za izdržavanje odgovarajućih psiho-socioloških službi. Ako bi tu obračunali i racionalizaciju na osnovu smanjenja administracije uvođenjem ovih službi radni kolektivi bi bez dvoumljenja trebalo da se odluče za njihovo formiranje.

Ovdje ne možemo ulaziti u dublju i svestraniju analizu izdavačke djelatnosti ali je neophodno pored već istaknutog ukazati na još neke momente.

Specijalizovanog časopisa za filozofiju i sociologiju u Crnoj Gori do sada nije bilo što je svakako veliki nedostatak. Časopis »Praksa« koji izdaje Marksistički centar CK SK CG poklanjao je dosta pažnje temama iz ovih oblasti ali to nije dovoljno s obzirom na naučne i društvene potrebe i dostignuti nivo u ovim oblastima. Pored časopisa »Praksa« u časopisima »Ovdje« (Titograd), »Tokovi« (Ivangrad), »Odzivi« (Bijelo Polje), »Mostovi« (Pljevlja), »Spone« (Nikšić) možemo naći radova iz ovih oblasti ali sve to ni približno ne može zadovoljiti istinsku potrebu razvoja filozofske i sociološke misli i naučnih istraživanja u ovim oblastima u Crnoj Gori. Zbog toga treba sa zadovoljstvom prihvatiti transformaciju nikšićkog časopisa »Spone« u dva časopisa od kojih »Spone« tretiraju oblast književnosti i kulture, dok je novi časopis »Luča« časopis za filozofiju, sociologiju i društveni život. Tako Crna Gora prvi put dobija časopis za filozofiju i sociologiju što treba pozdraviti sa nadom da će on odgovoriti savremenim potrebama u razvoju filozofske i sociološke nauke i naročito naučne kritike. Posebno ističemo naučnu kritiku jer ona umnogome nedostaje a moramo reći da se nije ni mogla potpunije razviti bez specijalizovanog časopisa za filozofiju i sociologiju. Naučna kritika mora uspostaviti kontinuitet a to ne može u časopisima koji su široko programirani i u kojima se ne može odrediti naučno-stručni profil jer se samo povremeno bave pojedinim oblastima.

Ne treba činiti naročite napore da analizom izdavačkih programa u Crnoj Gori utvrdimo dvije stvari: 1) veoma simboličnu zastupljenost knjiga iz filozofije i sociologije i 2) potpunu odsutnost objavljivanja prevedenih djela iz savremene filozofske i sociološke literature. U vezi sa prvim problemom neke napore čini nedavno osnovani izdavački centar Univerziteta dok po pitanju prevođenja strane literature nema još uvijek nikakve inicijative. Sigurno je da bismo u pravednijoj i racionalnijoj raspodjeli raspoloživih sredstava i obezbjeđenja relativno malo novih sredstava mogli napraviti značajnije i neophodne korake na ovom planu.

O naučno-istraživačkom radu je bilo riječi. Međutim, neophodno je ukazati na činjenicu da su naučni projekti iz oblasti filozofije i sociologije pretežno usmjereni na izučavanje prošlosti tj. da je nedovoljno tema iz savremenog života i društvenih kretanja, kao i da skoro uopšte nema naučnih projekata koji se odnose na istraživanja teorijskih problema savremene filozofije i sociologije. Ovdje je naročito značajno pitanje kakav je teorijski nivo svih naučnih projekata bez obzira da li se odnose na prošlost ili sadašnjost i da li su prevashodno empirijskog karaktera. Uz to i pitanje koliko dosadašnji naučni projekti primjenjuju savremenu metodologiju naučnog istraživanja i time obezbjeđuju neophodnu egzaktnost rezultata istraživanja. Sa sigurnošću se može reći da to nije dovoljno. Sve ovo ističemo zbog nepobitne činjenice da bez jedinstva svih ovih oblika naučne aktivnosti nema istinskog razvoja nauke, naučne misli i njihovog dijalektičkog spoja sa društvenom praksom.

3. Zaključak

3.1. U budućem društveno-političkom, tehničko-tehnološkom, privrednom, naučnom, kulturnom i nacionalnom razvitku Crne Gore neophodno je aktivno i neposredno sudjelovanje filozofske i sociološke misli u cilju svestranijeg i bogatijeg socijalističkog samoupravnog razvitka našeg društva i čovjeka u njemu.

3.2. Savremena filozofija i sociologija, kako na teorijskom tako i na metodološkom planu ubjedljivo iskazuju sve više moći, uticaja na razrješavanje ozbiljnih protivrječnosti u koje su društvo i čovjek došli tehnokratskim, blokovskim, birokratskim i sličnim shvatanjima i postupcima. Činjenica je da se u svim društvima osjeća sve više potreba za njihovim uticajem. Savremena jugoslovenska filozofija i sociologija imaju specifičan zadatak u prevazilaženju tehnobirokratskih i drugih prepreka na putu socijalističkog samoupravnog i nesvrstanog razvitka jugoslovenskog društva. Neophodno je da razvoj filozofije i sociologije u Crnoj Gori dostigne nivo i dobije odgovarajuće uslove za ovakvo djelovanje jer u dosadašnjim uslovima (sredstva i dr.) nijesu bile u mogućnosti da odgovore stvarnim društvenim i naučnim potrebama. Potrebna sredstva za ovakav razvoj uz racionalniju upotrebu sredstava koja su se i do sada izdvajala za ovakvu svrhu nijesu takvog obima da bi opterećivala proces stabilizacije. Naprotiv, sigurno je da bi se višestruko isplatila.

3.3 Odbor za filozofiju i sociologiju CANU treba da predstavlja jednu od najznačajnijih institucija u kojoj će se odvijati naučna istraživanja na polju filozofije i sociologije. U tom smislu Odbor treba kadrovski ojačati ne samo na saradničkoj osnovi kao što je sada, a politikom raspodjele sredstava za naučni rad RSIZ-a za naučne djelatnosti i na drugim mjestima filozofiji i sociologiji obezbijediti odgovarajući tretman što prema datim pokazateljima do sada nije bio slučaj.

3.4 Na Univerzitetu »Veljko Vlahović« u sklopu postojeće racionalizacije sadašnji Odsjek za marksizam i socijalističko samoupravljanje treba transformisati u Odsjek za filozofiju i sociologiju u sklopu kojeg bi bio organizovan i Institut za filozofiju i sociologiju. Ovim bi se obezbijedilo neophodno jedinstvo i saradnja Odbora za filozofiju i sociologiju CANU, centara za marksizam, istraživačkih centara u organizacijama udruženog rada i drugih zainteresovanih subjekata.

3.5. U već naznačenoj saradnji i jedinstvu svi marksistički centri treba da svoju aktivnost razviju u pravcu obrazovne, istraživačke i izdavačke djelatnosti saglasno konkretnim potrebama svoje sredine.

3.6. Nastavne planove i programe škola srednjeg usmjerenog obrazovanja prilagoditi zahtjevima sistematskog izučavanja filozofije i sociologije kao posebnih disciplina.

3.7. Pokrenuti široku akciju formiranja neophodnih socioloških službi u organizacijama udruženog rada koje bi se bavile pitanjima unapređenja rada i samoupravljanja.

3.8. U budućem razvoju filozofije i sociologije u Crnoj Gori naročitu pažnju treba posvetiti stvaranju uslova za kadrovsko jačanje, specijalizacije, usavršavanja kako u okviru Jugoslavije tako i u inostranstvu.